

INHOUD

1	Een innig genoeg	7
2	Het gevoel	19
3	Down under	31
4	Strikt besloten	43
5	Bruto voor netto	55
6	De claustrofoob	69
7	Onder het maaiveld	81
8	Tegen het glas	93
9	Aaitoe	107
	Literatuur	119
	Illustratieverantwoording	125

Voor altijd geborgen.

EEN INNIG GENOEGEN

Weten poezen dat ze jarig zijn? Jazeker, las ik ooit in *Het Pa-rool*. Nico Merx, destijds een veelgelezen columnist, gaf zijn Mik vanuit die overtuiging elk jaar een cadeautje. Kaas. Daar zijn poezen dol op, wist hij, want ‘katten houden van muizen en muizen houden van kaas’.

Drogredenen zijn de aardigste redenen, maar niet de beste. Het is waar dat poezen hun verjaardag vieren, maar niet eenmaal per jaar. Poezen menen elke dag jarig te zijn. Zij hebben het hele jaar door recht op een cadeautje, vinden ze. Maar kaas hoeven ze niet. Geef poezen geen kaas maar doos. Niets vinden poezen heerlijker dan een kartonnen doos, liefst net iets kleiner dan zijzelf, waar ze zich in moeten wringen tot alleen het kopje er nog bovenuit steekt, een toonbeeld van behaaglijkheid. Hierbij smelt het poezenrepertoire van gezichts-uitdrukkingen tot alleen die van gelukzaligheid en stompzinnigheid overblijven. Dit laat de toeschouwer niet onberoerd. Iets van alle behaaglijkheid wordt ook jou deelachtig. Heb daarom altijd voldoende dozen en poezen in huis. Zelf heb ik veel baat bij drie à vier huis-tuinen-keukenkatten en evenzoveel dozen van standaardkopieerpapier (MultiCopy, 80-grams).

Inmiddels is de weldadige uitwerking van dozen op poezen wetenschappelijk onderbouwd. In 2014 beschreef de Utrechtse gedragsbiologe Claudia Vinke haar ervaringen met nieuwe gasten van een dierenasiel. Sommige kregen meteen bij aankomst een karton-

nen doos, andere niet. De tevredenheid van beide groepen werd gemeten met de Kessler & Turner Cat-Stress Score en in het tijdschrift *Applied Animal Behaviour Science* vastgelegd. Na drie dagen bleken de dooskatten significant minder stressverschijnselen te vertonen dan de controlegroep. Terwijl de katten aan boord van een doos al in een stadium van aanvaarding en onthechting verkeerden waar zenmeesters eeuwen werk aan hebben, bleef het buiten de dozen nog lang onrustig in het asiël.

Het succes van de poezendoos berust op een zelden beschreven, maar diepgeworteld talent van uitverkoren dieren: hun thigmofilie. ‘Filie’ betekent ‘liefhebben’. Een homofiel heeft homo’s lief, een anglofiel houdt van Engelsen en ook een necro- en pedofiel hebben zo hun voorkeuren. Een thigmofiel voelt thigmos, ofwel aanraking. Hij vindt het heerlijk om iets tegen zich aan te voelen. Dan weet hij zich geborgen. Maar het kan niet altijd feest zijn. Meestal blijft het bij een aai. Dan is het de kunst daar alles uit te halen. Terwijl jouw hand de poes aait, drukt hij zich tegen je hand om er het genot tot de laatste druppel uit te persen. Bij gebrek aan mensenhand aait het dier zich tegen stoelpoten en trapleuningen, wat het in de vreemdste bochten dwingt. Een doos is voor zo’n thigmofiel een godsgeschenk – de volst mogelijke aai, van alle kanten, een die van geen ophouden weet. Een iets te kleine doos heeft het voordeel dat hij als vanzelf druk uitoefent en zo de illusie van bezielde karton wekt, wat de indruk van wederzijds initiatief aanmerkelijk versterkt.

Thigmofilie doorgloeit het hele wezen met welbehagen. Gelukkig heeft de schepper deze genade tot in de verste uithoeken van het dierenrijk geschonken. In een daarvan leeft de oorworm. Zo ongelukkig als deze in het open veld is, zo zalig huist hij ergens onder of achter. Lekker ritselen achter een kiezel, tussen de potscherven, onder een randje, in een dahlia is zijn lust en zijn leven. Jelle Reumer, directeur van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, treft op vakantie regelmatig oorwormen aan in de brander van zijn campinggaskook-

toestelletje. ‘Er zitten twee kleine aanzuigopeningetjes aan de zijkant van het gaspijpje,’ schrijft hij, ‘en daar kruipt elke zomer wel een keer een oorworm in. De brander doet het dan niet goed bij gebrek aan vers aangezogen lucht. Als ik hem dan uit elkaar haal, brokkelt er steevast een zwartverkoelde oorworm uit het inwendige van de branderkop.’ Thigmofiel tot in de dood. Iets om even, hoe kort ook, bij stil te staan. Maar een museumdirecteur vergeet daarom nog niet zijn plicht. ‘Het gaat hierbij altijd,’ laat hij weten, ‘om de zeer algemene gewone oorworm, *Forficula auricularia*.’

Een van de weinige plekken waar een oorworm niet in kruipt, is het menselijk oor. Dit is meer iets voor een kakkerlak. Dat bleek weer eens toen een vrouw van middelbare leeftijd zich met oorpijn meldde bij de spoedeisende hulp van het Charity Hospital te New Orleans. Dokter Kevin O’Toole keek niet eens verbaasd op toen hij in de gehoorgang een volwassen kakkerlak aantrof. Dat gebeurde wel vaker: New Orleans telt heel wat arme buurten. Bijzonder werd het pas toen ook het andere oor bewoond bleek. In de geneesheer ontwaakte de onderzoeker. Hier deed zich een goede gelegenheid voor om verschillende behandelmethode met elkaar te vergelijken. In het ene oor werd minerale olie gedruppeld, het andere werd ingespoten met het verdovingsmiddel lidocaïne. De kakkerlak in minerale olie ‘bezweek na een even dappere als vergeefse strijd, maar het vergde de arts heel wat handvaardigheid om hem eruit te krijgen’. Het tweede dier schoot, allerm minst verdoofd, het andere oor uit, de vloer op, in een wanhopige poging om te ontsnappen. Het eerste-hulpteam viel terug op minder geavanceerde tactieken en trapte het dier plat.

Een pyrrusoverwinning. Grote kans dat je bij het vermorzelen van een vrouwtje de eikapsels openbreekt en je de eitjes onder je schoen door het hele huis verspreidt. Van kakkerlakken win je het nooit. Zij hakken al 280 miljoen jaar met dit bijltje. De dinosauriërs hebben ze zien komen en gaan; continenten verschoven, gebergten

rezen en daalden weer als de rok lengte van vrouwen, maar de kakkerlakken bleven op hun post. In hun spleet. Achter boomschors. Onder dood blad. Tussen de archaeopteryxjes in hun nest. In de pijpen van de broek die u morgenochtend aan zult trekken.

Terwijl die andere oerinsecten, de libellen, nog steeds niet goed weten waar ze hun vleugels moeten laten, leerden de kakkerlakken al vroeg in de evolutie hun vleugels keurig op te bergen in hun goed gevulde, platte lijf. Zo passen ze in elke kier, maar een tophigmofiel heeft natuurlijk wel zo zijn voorkeuren, met de nauwkeurigheid van een automatengedgleuf. Geef je ze de keuze, dan nemen jonge larven van de gewone kakkerlak gleuven ter dikte van een stuiver. Hun moeder heeft graag driemaal zoveel ruimte en hun vader wil een spleet van ruim een centimeter, 5 euro dik. Met hun buik tegen de bodem en hun rug tegen het plafond verslapen ze het merendeel van de dag. Net poezen. In gedachten hoor je ze spinnen. Voor alle activiteiten – rondsnuffelen, eten, paren, vechten, kijken hoe wij vergeefs proberen van ze af te komen – hebben kakkerlakken slechts een paar uur na zonsondergang en voor zonsopgang beschikbaar. Dit alles met een air alsof ze zich ervan bewust zijn dat uiteindelijk zij, niet wij, de aarde zullen beërven.

En dan vinden ze ook nog de tijd om zichzelf onophoudelijk te wassen. Ook wat dat betreft zijn het de poezen onder de insecten. Schonere dieren bestaan er niet. Alle aantijgingen van ziekteverspreiding ten spijt is er nog nooit een kakkerlak aan schuldig bevonden.

Vanwaar dan toch die kakkerlakkenhaat? Die heeft vooral te maken met dat thigmofiele, dat plotselinge opduiken en weer wegschieten als je het licht aandoet, dat ongrijpbare, niet echt schadelijk door braak of vraat, meer ergerlijk zoals belletjetrek. En ergernis moet je kwijt. Dat valt niet mee. Haat loost lastiger dan liefde. Hier heb je dieren zoals poezen en konijnen voor. Mensen aaien poezen en knuffelen konijnen. Mooi zo. Katten en konijnen absorberen de liefde van mensen beter dan het duurste keukenpapier. Wat dan nog aan

liefde rest, wordt in de vorm van zaad en kruimels brood aan de mezen en mussen gevoerd. Daarna is bij de meeste mensen de liefde schoon op. Meer zat er niet in. Maar ergernis lijkt onuitputtelijk. Er moeten ook dieren zijn om de haat van de mensen op te zuigen voor ze er lelijke kringen in hun ziel van krijgen. Vandaar dat de natuur behalve katten en konijnen ook kakkerlakken levert en ratten en luizen. Opvallend veel hiervan zijn net zo thigmofiel als de dieren die we koesteren.

Daar kun je bij de bestrijding gebruik van maken. Als die thigmofielen zo nodig thigmos moeten, geef ze die dan ook. Daarmee lok je ze beter dan met lekkers, al was het maar omdat dieren zoals kakkerlakken álles lekker vinden en bijgevolg geen enkele reden hebben om het lokvoer in jouw kakkerlakkenval de voorkeur te geven. Lok ze liever met een fijne spleet of heerlijke holte. Eenmaal in de val kun je hun thigmofiele neigingen nog eens misbruiken met behulp van elektriciteit. Door hun behoefte om zich zowel tegen de bodem als het plafond aan te drukken sluiten de dieren zelf een stroomkring van 6000 volt. En of je dat ruikt!

Of neem een vochtige lap. Verfrommel hem en doe het licht uit. Lokale kakkerlakken haasten zich naar de nieuwe schuilplaats, die je vervolgens nog slechts hoeft uit te kloppen op een plaats naar keuze. En het kan nog eenvoudiger: geef je over. Maak dat je uit de buurt bent voordat de kakkerlak erachter komt dat ook jij vol spleten zit. Elke boord of manchet kan als een invitatie worden opgevat. Leg de folder van de bestrijdingsdienst terzijde en lees de *East African Medical Journal*. Volgens het verslag in een oud nummer wilde een verstandige 'kleurling' zijn tent 's nachts niet met kakkerlakken delen. Door ervaring wijs geworden zette hij extra eten voor de insecten in zijn tent en ging zelf lekker buiten slapen. Daar was geen kakkerlak te bekennen. Er zaten alleen bloedzuigers en muggen. Thigmofoben.

Onbekend maakt onbemind. Zouden we de kakkerlakken beter leren kennen, dan lieten we de oude vete wellicht varen en kochten

we in de dierenwinkel gezellig kleine doosjes voor ze, met een nog kleiner doosje erin voor het kakkerlakkenvoer. Genoeglijk in zijn spleet, de sprieten buitenboord, is een kakkerlak zo aandoenlijk als een konijn in zijn hol, een slak in zijn huis, een poes in zijn doos, een mens in zijn bed. Al is de neiging om je kakkerlak te aaien niet moeilijk te onderdrukken, toch gaat er van zo'n geborgen dier iets huise lijks uit.

Thigmofilie is besmettelijk. Net als gapen of krabben. Zodra er iemand in de buurt gaapt, moet je zelf ook – sommige mensen wordt een openstaande motorkap al te veel – en op krabben reageren mensen alsof ze met een afstandsbediening worden aangestuurd. Van een poes in een doos of een hond in zijn mand krijg je zelf zin. Onwillekeurig zak je nog wat dieper in je stoel, een kussen erbij, de kachel wat hoger. Knus. Want de mens is een thigmofiel bij uitstek. Vandaar de aantrekkingskracht van de Fiat 500, het stapelbed, de rookstoel, de ouderwetse telefooncel, het volkstuintje, achterkamertjespolitiek. Op wc's en onder douches blijven mensen langer dan strikt noodzakelijk. Groot is mooi en veel is lekker, maar vaak zit de wereld je te wijd. Hoe groter de hei is, des te kleiner is het hutje waarnaar je verlangt. Een lied over een grand café aan de marina wordt nooit een hit; dat kleine café aan de haven, dat begrijp je meteen, dáár zijn de mensen gelijk en tevree. Een castle zal nooit je home worden, je home is je castle.

In ieder mens schuilt een thigmofiel. Dat blijkt bij gevaar. Dappere mensen bestrijden het gevaar, bange mensen lopen ervoor weg. Maar wat beide groepen het meest willen, is niet zozeer de veiligheid als wel het gevoel ervan. Veiligheid is nooit te garanderen. Zeker niet in de natuur. Mensen jagen op vossen, vossen jagen op merels, merels jagen op wormen. Eén moment verslapt aandacht en een konijn is het haasje. Steeds weer kijkt een mus om zich heen, en dan voor alle zekerheid nog maar eens, en nog maar eens, voor hij een kruimel brood durft op te pikken. Overal loert het gevaar. Daar moet

zo'n beest knettergek van worden, zou je denken, ware het niet dat de natuur bij elk dier een zielenzalfje meelevt in de vorm van thigmofilie. Eenmaal thuis, de mus onder zijn pan, het konijn in zijn hol, laten de dieren hun angst varen. Hier voelen ze zich veilig, ook al is die veiligheid ver te zoeken. Genade.

Miljoenen jaren evolutie hebben de mens geleerd wat hij bij angst moet doen. In zijn schulp kruipen. Ineenkrimpen moet hij en verkrampen, met handen die klauwen. Het liefst zou je je als een konijn verstoppen. Evolutionair gezien is dat niet meer dan logisch. Onze voorouder was een holenmens. Bij gevaar zoekt een holenmens een hol op. Tijdens het bombardement van 1940 schuilden veel Rotterdammers onder de trap. Dat hadden de Nederlandse soldaten ze geleerd. Als beste gold de keldertrap, ook al kon je juist hier het hele huis op je hoofd krijgen. Eén bom en je was er geweest. Maar wel met een veilig gevoel.

Voor Bart, mijn jongste poes, breekt de oorlog vier keer per jaar uit. Wanneer de glazenwasser komt. Zodra die onze muren met zijn ladders bestormt, roetsjt Bart op zijn vier pootjes naar de gang boven om onder de looper te gaan liggen. Opvallender kan de bult in de looper niet zijn, maar Bart verstopt zich altijd onder hetzelfde stukje. En gelijk heeft hij, want hier heeft hij alle eerdere belegeringen door de glazenwasser glansrijk doorstaan. Hier is het veilig. Pas wanneer het gevaar al uren is geweken, komt Bart tevoorschijn als een onderduiker die de wereldbrand heeft overleefd. Luid prijzen we zijn moed en zetten we Glenn Miller op.

Voor Bart zijn baas breekt de oorlog slechts twee keer per jaar uit. Bij de tandarts. Tandartsen trekken zich van de afstamming van hun patiënten weinig aan. Met een veilig hol heeft een moderne behandelkamer niets van doen. Lekker ineenkrimpen is er niet bij op de tandartsstoel, die de handen geen enkel houvast biedt om te klauwen. In plaats van duisternis heerst er de supernovalichtuitbarsting van de tandartslamp. Zo onbeschut als een hert in open veld ben je overgeleverd aan een predator die je met zijn slangen en boren zelfs de laatste mogelijkheid ontnemt om je angst met een dierlijke kreet te uiten. Vluchten kan niet meer. Waar vind je nog een tandarts met zijn stoel veilig onder de trap?

Dat het ook anders kan, bewijst de dierenarts. Eenmaal in zijn praktijk laten de meeste dieren alle hoop varen. Van de keus tussen vechten en vluchten blijft in de wachtkamer slechts het wachten over. Bij de dierenarts smelt de ongezeglijkste bouwvier tot een gedweë poedel. Dieren die ik thuis geen pil door de strot krijg, laten zich er als een junk zo gretig volspuiten. Behalve op een vastberaden optreden en enkele jujitsugrepen berust dit *einschüchtern* vooral op een geestelijke vorm van amputatie. Bij de dierenarts wordt het dier het belangrijkste onderdeel van zichzelf ontnomen: zijn territorium. Dit is in de wachtkamer niet alleen fysiek afwezig, het kan ook niet, hoe tijdelijk ook, worden hersteld te midden van al die anderhondse

luchtjes. Het enige wat de ontheemde poes of hond kan helpen, is zijn reismant. Is de behandeling afgelopen, dan vlucht het dier zo snel het kan de mand in waarin het op de heenreis zo moeilijk te krijgen was. Zijn mant is de enige snipper thuis, de laatste bevestiging van zijn identiteit: veilig, donker, warm, beschut, met volop gelegenheid tot klauwen.

Wie heeft er een mant voor mij om me de volgende keer naar de tandarts te brengen? Het zou een zegen zijn voor mijn gebit en mijn gemoed. Als kind zocht ik bij onraad een vertrouwde schuilplaats onder moeders rokken. In bed trok ik de dekens over mijn hoofd zodra het in de verte begon te rommelen en te lichten. Zette het onweer door, dan mocht ik onder de keukentafel, waar niemand me kon zien, zelfs de donder niet. Nog steeds wacht ik elk jaar met oud en nieuw, gordijnen dicht, in een hoekje van de bank, de poezen eronder, tot het lichten en donderen voorbij is. Vuurwerk is bedoeld om kwade geesten bang te maken, maar de bangste, dat ben ik.

Is dit struisvogelpolitiek? Je kop in het zand steken lost niets op. Voor zoiets doms moet je een struisvogel zijn. Dat wisten de oude Arabieren al en wij hebben het weer van de Romeinse schrijver Plinius, die een bron was voor de middeleeuwse dierenencyclopedieën, zoals *Der naturen bloeme* van Jacob van Maerlant:

So dul es hi, als in der hagen
Sijn hoves wel bedeckt es iet,
Dan waent hi datmenne niet en siet.

Maar zo dul (stom) is een struisvogel nu ook weer niet. Wel gooit hij zich op de vlucht voor een vijand plots neer, met zijn kop en hals tegen de grond, waardoor hij vanuit de verte bezien van de aardbodem verdwenen lijkt. Echt buiten gevaar is het dier zo nog steeds niet, maar met zijn hele lijf tegen het zand gedrukt voelt het zich tenminste enigszins geborgen.